

A Tridenti Zsinat. Freskó az egri líceum könyvtárában, 1778

A jászberényi plébániatemplom

Franz Anton Hillebrandt és Melchior Hefele kapott nagy szerepet. Hillebrandt a nagyváradi püspöki rezidenciát monumentális épületegyüttesként képzelte el, tervéből azonban csak a székesegyház és a püspöki palota valósult meg. Hefele a pozsonyi prímási palota (1777–1781) tervezése után kapta legnagyobb szabású egyházi megbízását, az újonnan alapított szombathelyi egyházmegye püspöki épületeinek tervezését. Előbb a bécsi barokk palotaépítész és az új ízlés motívumkincsét sajátosan

vegyítő püspöki palota, majd már a következő évszázadra átnyúlva a székesegyház épült fel. A székesegyház kéttornyos homlokzatán a homlokzatsíkból plasztikusan kiemelkedő féloszlopok és párkányok fölött timpanon emelkedik, a tornyokat hegyes, gúla alakú sisak fedi. Az élesen elválasztott, geometrikusan formált elemek világos, racionális szerkesztést tükröznek, a templom tömegképzésével, részleteinek formálásával és az épületegyüttesben kijelölt helyével valóban monumentális hatást kelt.

PLÉBÁNIATEMPLOMOK

A 18. század második fele a plébániatemplomok nagyarányú építésének időszaka is. A városi és falusi közösségek templomépítésre önerőből gyakran képtelenek voltak, így e feladatok jelentős része a földesúrra, illetve a püspökre hárult. Középkori falak felhasználásával így építtette újjá a Festetich család a balatonkeresztúri Szent Kereszt-plébániatemplomot. A titulusra utalva kereszt alakot formáló, gazdag freskóegyüttessel ellátott épület igényes kialakítása falusi plébániatemplomok esetében csak ritkán tapasztalható, hiszen e munkáknál igen nagy szerepet kapott a központosított gyakorlat. Az uradalmi, illetve püspöki építési irodákban többnyire egy képzetesebb építészről beszerezett tervanyag alapján falusi templomok tucatjaihoz készítették a helyi igényekhez némileg hozzáigazított tervek, s az uradalom szakemberei jól kialakított munkamegosztással biztosították a rutinos kivitelezést. Az Esterházyak tatai és pápai

uradalmában, valamint Eszterházy Károly püspöksége révén az egri egyházmegye területén épített templomokat Pilgram alaprajzi típusainak átvétele jellemzi. Az 1751-ben alapított tatai plébániatemplomhoz maga Pilgram is készített tervek, a kivitelezést azonban a tatai uradalom Fellner Jakab, utóbb Grossmann József vezette építési irodája végezte. A tataihoz hasonló, kétboltszakaszos – úgynevezett hegedű alakú – hosszház, de Eszterházy Károly kívánságára monumentális, klasszikus hangvételű homlokzat jellemzi a pápai plébániatemplomot. Az „új római stíl” eszményét tükröző, szabadon álló oszlopokkal képzett főoltárpítményét Grossmann tervezte. E két nagyszabású építészeti alkotás az Esterházy-birtokok több falusi plébániatemploma számára adott mintát.

KÉSŐ BAROKK EGYHÁZI FESTÉSZET

Az egyház – felvilágosodás által támadott – tanainak és kiváltságainak védelmére, az egyházellenes abszolutista intézkedések elleni tiltakozás kifejezésére a racionális művészfelfogás produktumait gyakran használta föl nézeteinek propagálásában. Eszterházy Károly művészetpolitikájában tudatosan törekedett a múlt meghaladására, a barokk dagályos érzelmei, bonyolult allegóriái, színes ragyogása helyett tiszta, áttekinthető kompozíciókat, a „történelmi hitelesség” érvényesítését várta el festőitől. Az egri líceum könyvtártermének mennyezetére az egyház megújulását és tekintélye megerősödését hozó Tridenti Zsinat témáját választotta. A freskó mestere, Johann Lucas Kracker, akit Eszterházy Bécsbe, a témával kapcsolatos történelmi stúdiumokra küldött, metszet-mintaképek nyomán vonultatta fel a jelenet korabeli szereplőit. A valóságos történelmi személyek világos elrendezése, egyenletes megvilágítása és a bravúrosan megfestett, gótikus látszarchitektúra a stílusváltás fontos jelei. A vizsgaterem mennyezetén Sigristnek a tervezett egyetem négy fakultását az egykorú tudományosság képviselőivel megjelenítő alkotása hirdeti a hit és a korszerű tudomány együttes erejét. Eszterházy a pápai plébániatemplom mennyezetképeit festő Maulbertschnek is szigorú utasításokat küldött: Szent István mártír történetének szövegű, minden festői csapongástól mentes ábrázolását várta el. Az építészeti keret a római Santo Stefano Rotondo architektúráját idézi, a viseletek régészeti pontossággal igyekeznek korhűek lenni, a barokk látomásai helyébe a tárgyyszerűen megfestett történet került. A késő barokk festészetet azonban nem-

Szent István felajánlja a koronát.
A székesfehérvári székesegyház főoltára

csak a felvilágosodás általános történelmi érdeklődése, hanem a nemzeti múlt iránti lelkesedés is áthatotta. Az abszolutizmussal szembe forduló rendi-nemesi ellenállás a hazai témák népszerűségéhez vezetett: ilyen Szent István koronafelajánlásának a 18. század második felében széles körben elterjedt ábrázolása. Dorffmeister István a századvég egyik legfoglalkoztatottabb festője a Dunántúlon. Szily János megbízásából a szombathelyi püspöki palota sala terrenájába Savaria fennmaradt római faragványait megörökítve festett dekorációit. Számos freskója és oltárképe egy nagy jövőjű műfaj, a nemzeti múlt eseményeit feldolgozó történelmi festészet úttörő alkotása.